

LIBERTATEA DE CONȘTIINȚĂ – DARUL SPECIAL AL CREATORULUI PENTRU OM. ABORDARE INTERDISCIPLINARĂ

Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe ISTODOR

Universitatea „Ovidius” din Constanta,

Facultatea de Teologie Ortodoxă

pr_george_istodor@yahoo.com

Abstract: Freedom of Conscience—the Creator’s Gift to the Human Being. An Interdisciplinary Approach

Unique and unifying, freedom of personal conscience is what ensures our communion with God—the Holy Trinity—here and now, and especially in eternity. Freedom of religion protects human freedoms—from socio-economic to political freedoms, from freedom of expression to freedom of conscience. Freedom of conscience is authentic only when it is naturally linked to the Revealed and Incarnate Truth, to our Saviour Jesus Christ. In the light of the divine truth we also become “Ebed Yahweh”, that is, slaves of the Lord, enjoying the complete freedom conferred by the Incarnate Logos of our salvation.

Keywords: *freedom, conscience, freedom of conscience, freedom of religion, socio-economic freedoms, political freedoms, God, Truth, Christian axiology*

Introducere

Trăim vremurile în care libertatea politică și socială ne oferă o șansă unică să dobândim libertatea religioasă și libertatea de conștiință prin mărturia creștină pe care o putem da. În acest studiu vom încerca să înțelegem și să pătrundem înțelesul cvasi-tainic al libertății de conștiință pe care îl considerăm de la început ca fiind un dar special al lui Dumnezeu pentru om.¹ Nu putem însă să pătrundem taina libertății de conștiință, fără să

---

1 Ioan-Gheorghe Rotaru, “Key aspects of the Freedom of Conscience”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință - Supliment (Journal for Freedom of Conscience)*, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (eds.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2016, pp. 30-37.

prezentăm exact ce este libertatea și conștiința din perspectiva creștinului mărturisitor și practicant contemporan. De asemenea, ne propunem și o analiză interdisciplinară a problematicii legată de conștiință care să ne ajute în înțelegerea cât mai profundă a libertății de conștiință într-o perioadă marcată de mari provocări pentru creștini și pentru Biserică.

1. Libertatea religioasă – repere fundamentale

Din punct de vedere ortodox, libertatea înseamnă acea libertate pe care Hristos-Omul a câștigat-o, asumând și transfigurând prin jertfa sa natura umană, dându-i posibilitatea de a beneficia de necondiționarea sa prin trăirea vieții în perspectiva eshatologică. De la libertatea în Hristos pe care omul o poate dobândi în chip liturgic-eclesial, de-a lungul istoriei creștine acesta a trecut la libertatea văzută în perspectivă psihologică, sociologică sau a diferitelor etici, libertate ce se poate rezuma în definiția: „Libertatea este necesitatea înțeleasă și devenită conștientă.” Însă această definiție plasează libertatea doar pe coordonata conformării datelor lumii empirice, înțelese².

Renunțând de mult la libertatea în Hristos, cu toate că aceasta este singura ce poate trece omul dincolo de orice constrângere și necesitate, lumea modernă și-a plăsmuit libertăți spre care să tindă, surrogat al existenței cu adevărat libere. Astfel au apărut libertățile secolului luminilor, ale momentului 1848 și ulterioare, libertăți sociale, politice și naționale, fiecare având rolul său în istorie. După aceasta au apărut Charta ONU și drepturile omului, ca libertăți individuale manifestate la nivel mondial, „garanții” ale civilizației, la care trebuie să adere națiunile. Sub masca binevoitoare a eliberării de sub totalitarismele de toate felurile, lumea globală vine să ofere false libertăți. Astfel, libera circulație în UE, libera opțiune exprimată nestingherit, libertatea de stabilire în orice țară, libertatea de a beneficia de toate oportunitățile facilei ere digitale, sunt condiționate de necesitatea de a avea bani pentru călătorii și emigrare, educație pentru a te exprima, conturi și coduri de acces pentru lumea digitalizată. Practic, pentru a beneficia de toate condițiile lumii globale informatizate, securizate și artificializate, omul trebuie să se conformeze unor necesități de ordin material, educațional, și unor obligativități

2 Georgios Mantzaridis, *Mărturia Ortodoxiei în epoca noastră*, în vol. *Globalizare și universalitate*, trad. Pr. prof. dr. Vasile Răducă, Ed. Bizantină, Buc. 2002, p. 59.

comportamentale fals morale, dar aplicate în sens discriminator. Iar supunerea la orice fel de condiționare înseamnă anulare a unei libertăți.

Societatea impune anumite atitudini și gesturi „corecte politic”, adică un control nu numai al atitudinii și comportamentului, dar și al modului de gândire. La nivel național, aderarea la structurile NATO sau UE (premergătoare ale globalizării) sunt condiționate de realizarea unor anumiți indicatori economici și sociali, uneori foarte constrângători și generatori de crize sociale locale (șomaj, zone depopulate etc.). Nerespectarea acestora amână la nesfârșit acceptarea în lumea globală, odată cu menținerea forțată a unui nivel de trai scăzut prin neacordarea ajutoarelor financiare și prin „dictaturile” economico-financiare, care echivalează cu amestecul în treburile interne, de care însă nu se mai sinchisește astăzi nimeni, dovadă a pierderii oricărei conștiințe naționale.

De asemenea, forțarea țărilor tradițional creștine să adopte legi amorale și anticreștine în numele internaționalelor și modernelor drepturi ale omului se face prin șantaj financiar, economic, politic și în unele cazuri prin amenințarea militară. Putem concluziona că libertățile de toate felurile după care „tânjim” cu ochii la Europa și America sunt practic îngrădiri ale libertății, făcute la modul dur, dar ascuns sub masca învăluitoare și binevoitor-condescendentă a înțelegerii nevoilor omului și a grabei spre asigurarea împlinirii continue a acestora. În cartea „O Americă înfricoșătoare”, Edward Behr descrie o societate ce tinde să domine cultural lumea în care libertățile afirmate de „visul american” și „țara tuturor posibilităților” se dezvăluie ca obligativități de a viețui sub dictatura dură a unor minorități rasiale, culturale sau sexuale. Întrebarea din finalul cărții, dacă „nu cumva chiar în inima acestui sistem de libertăți există o nebulie la pândă și un terorism subtil care scot la lumină schemele grotești ale unei dictaturi intelectuale nebănuite?”³, deși retorică, primește în mod necesar un răspuns afirmativ în lumina evenimentelor recente (septembrie 2001 și mai ales primăvara 2003 din Irak) și a urmărilor acestora la nivel global.

2. Locul și rolul conștiinței religioase în sistemul axiologic creștin

Cuvintele Mântuitorului nostru Domnul Iisus Hristos exprimă înțelesul profund, divin, al libertății omului: „Și veți cunoaște adevărul și adevărul

3 Edward Behr, *O Americă înfricoșătoare*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 328.

vă va face liberi" (Ioan 8:32). Prin urmare libertatea autentică a omului, cea după har, este determinată și condiționată de cunoașterea adevărului, de cunoașterea lui Dumnezeu. Libertatea dăruită de Dumnezeu omului îi permite acestuia nu numai să se raporteze la Dumnezeu, dar chiar să îl refuze pe Dumnezeu, nu numai să facă binele și să aibă iubire milostivă față de toată firea zidită, dar și posibilitatea de a face rău și de a trăi în egoism și în iubirea excesivă de sine cu ignorarea poruncilor Mântuitorului. Spune Sfântul Issac Siriul: „*Ferește-te de libertatea care duce la robia cea rea*”, adică de libertatea fără Dumnezeu, fără adevăr. Raportarea la Adevăr, care este Cuvântul întrupat, distincția dintre bine și rău, deosebirea dintre iubirea egoistă de sine și iubirea milostivă, cea după poruncă, sunt fapte de conștiință ale omului. De aceea prima formă a libertății este libertatea de conștiință.

Sfântul Apostol Pavel afirmă adevărul de credință: „*Domnul este Duh și unde este Duhul lui Dumnezeu acolo este libertatea*” (Corintieni II, 17). Iar Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „*Nimeni nu este cu adevărat liber decât acela care trăiește în Hristos. Unul ca acela s-a ridicat deasupra tuturor relelor și nu se mai teme de nimic.*”

Libertatea este un dar de mare preț pe care Dumnezeu l-a făcut omului pentru că numai astfel omul este și persoană, persoană care prin credință se raportează la Dumnezeu și prin har devine fiu al lui Dumnezeu. Numai prin libertatea dăruită de Dumnezeu, omul, ca persoană, dacă alege să rămână în harul sfânt, să trăiască în Dumnezeu, împlinindu-I poruncile poate să transcendă determinismul material și temporar al acestei lumi, finitudinea materială a existenței și să fie încă din acest veac în bucuria negrăită a fericitei existenței veșnice.

Cu adevărat liber este cel care iubește după porunca Mântuitorului, are o iubire a harului și nu numai una firească. Fericitul Augustin spune: „*Iubește și fă ce vrei*” pentru că un om care iubește vrea numai ceea ce trebuie, ceea ce e bine. În acest sens Părintele Teofil Părăian sublinia: „*Tot așa se poate spune și despre credința ortodoxă, este o credință care limitează libertatea și este o credință care dă libertatea. Limitează libertatea în sensul că nu poți face ce vrei, dar dă libertatea tocmai prin faptul că nu faci ce vrei dar faci ce trebuie și atunci ești mai liber decât acela care face ce vrea și care prin aceasta poate să se înrobească pe sine propriilor sale intenții, propriilor sale tendințe.*”

Legătura dintre libertate și iubire în spiritualitatea ortodoxă este foarte bine redată și de către Părintele profesor dr. Dumitru Stăniloae: „Spunând că Duhul suflă, înțelegem că el aduce iubirea, viața, libertatea. Adevărata libertate este legată de iubire și acolo unde există iubire se găsește binele prin excelență, izvorul oricărui gând, cuvânt sau fapte bune. Acolo este viața care e mișcare, disponibilitate, liberă de orice încremenire în orgoliu și în patimile egoiste.”⁴

Conștiința nu poate fi concepută decât ca fiind liberă. Conștiința poate fi pervertită dacă omul alege să-L ignore sau să Il refuze pe Dumnezeu sau alege răul și nu binele, dar nu poate fi supusă determinismului material, causal. Conștiința nu este o realitate materială, ci o însușire a sufletului uman nemuritor.

Conștiința este esența și trăsătura distinctivă a firii umane, a sufletului nemuritor al omului prin care acesta, ca persoană creată de Dumnezeu se raportează la natură, societate, la propria sa ființă și, în mod deosebit, la Dumnezeu. Omul este singura ființă creată care are conștiința propriei sale existențe, poate cunoaște pe Dumnezeu și se poate raporta la Dumnezeu prin credință care este un fapt de conștiință.

Mitropolitul de vrednică pomenire, Antonie Plămădeală, afirma cu temei: „Un mare filosof german, **Wittgenstein**, spunea că *lumea nu își are cauza în ea însăși*. Eu, când citesc această afirmație adevărată, spun că mama știa lucrul acesta, deși avea numai patru clase primare. De aceea, pe ea nu o citează nimeni. În gura ei asemenea lucruri ar fi o banalitate! Când Wittgenstein spune așa ceva e cu totul altceva. Mama a ajuns firesc și fără convulsii la aceasta, pe când bietul Wittgenstein s-a chinuit o viață să descopere acest lucru simplu: că lumea nu își are cauza în ea însăși, ci cauza e Dumnezeu. Nu trebuie să fi mare filosof ca să știi lucrul acesta.”⁵

Savanți de bună credință au remarcat că evoluționismul, ca teorie științifică nu poate explica originea sufletului uman după cum nu poate explica nici originea conștiinței. Conștiința este o însușire a sufletului nemuritor creat de Dumnezeu. Nu este și nu poate fi redusă la o funcție biologică a psihicului uman, dar este adevărat că trupul susține conștiința după cum susține întreaga ființă umană, care evident este mai mult decât materie.

4 Dumitru Stăniloae, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Editura Deisis, Sibiu, 2003, p. 91.

5 Antonie Plămădeală, *Tatăl nostru. Nu suntem singuri*, Ed. Sofia București, 2016, p. 41.

Conștiința este personală, unică și unificatoare. Este personală, deoarece caracterizează omul ca persoană, nu este o abstracție, o idee filozofică. Totodată este unică, pentru că este irepetabilă, individuală, după cum și sufletul omului este unic și irepetabil. Este unitară, dar se manifestă în diferite forme. Astfel se poate vorbi de conștiința existenței pe care fiecare persoană o are, dar și de conștiința de sine a omului. Este unificatoare deoarece realizează la nivelul fiecărui om unitatea existențială a fiecărei persoane dar și a percepției, cunoașterii și raționalității existenței. Conștiința nu se identifică cu facultate cognitivă, de cunoaștere pe care o are omul. Conștiința este temeiul posibilității cunoașterii senzoriale, raționale, sau a cunoașterii transcendente, mistice. În conștiință și în inimă, prin cunoașterea transcendentală, prin credință, iubire și trăire profundă, Dumnezeu ni se revelează prin lucrarea Duhului Sfânt.

Prin urmare, conștiința este o realitate obiectivă, nu o funcție subiectivă a psihicului uman.

Este evident că realitatea obiectivă a conștiinței nu poate fi transpusă în norme juridice și nici consacrată de jurisprudență. Există realități existențiale în care juridicul nu poate interveni. Acest fapt este recunoscut și de unii sociologi și juriști care vorbesc de o „ipoteză a non-dreptului”

Pentru a susține cele arătate mai sus mai dăm un exemplu: Păcatul, în sens ortodox nu se confundă cu greșeala sau fapta omului prin care încalcă o normă juridică și care atrage răspunderea juridică a acestuia, după caz, penală, contravențională sau civilă. Păcatul este o înfrângere morală, este o manifestare voită sau nu, în gând, în cuvânt sau în faptă a omului împotriva poruncilor lui Dumnezeu și a Sfintei Evanghelii, este atitudinea de viață a omului care îl refuză pe Dumnezeu sau îl neglijează, este o întunecare a firii omului creat după chipul și asemănarea cu Dumnezeu. Spre deosebire, infracțiunea sau contravenția sunt fapte care aduc atingere conviețuirii în societate a oamenilor care încalcă o normă juridică. O astfel de faptă are numai o semnificație fenomenală și nu privește de cele mai multe ori ființa omului. Incontestabil, există și fapte sancționate penal, care sunt în același timp și păcate grave, cum ar fi omorul, pruncuciderea sau avortul. Dar și în acest caz juridicul sancționează fapta penală numai ca manifestare socială. Pedepșa juridică este un mijloc de a înlătura consecințele faptei antisociale, de a oferi o satisfacție juridică celor vătămați, de a restabili echilibrul social încălcat și este o cale de resocializare, de îndreptare a omului care se află într-o astfel de situație.

Spre deosebire, pocăința, taina spovedaniei, canonul pe care preotul îl dă celui ce a păcătuit sunt mijloace ale harului de restabilire a frumuseții și nobleței firii omenești în omul care a păcătuit, de restabilire a chipului lui Dumnezeu în om. Prin urmare pocăința, taina spovedaniei, canonul duhovnicului se referă la conștiința omului, sunt mijloace prin care omul se împacă cu Dumnezeu, cu ceilalți oameni și cu sine însuși.

Iertarea păcatelor o poate da numai Dumnezeu prin intermediul duhovnicului celui care se pocăiește, mărturisește și regretă sincer păcatele comise, și care prin pocăință și iertare își restabilește existențial firea sa, ca om făcut după chipul lui Dumnezeu, cu vocația de a ajunge la asemănarea cu Dumnezeu.

Ar mai fi de adăugat că libertatea conștiinței face parte din așa numitele drepturi naturale ale omului, preexistente, în opinia unor autori, consacrarilor în norme constituționale sau de altă natură. Această teză, pe care spațiul nu ne permite să o dezvoltăm, este demnă de a fi reținută pentru a clarifica, într-o oarecare măsură, raportul dintre libertățile (drepturile) omului, iar pe de altă parte, normele juridice (legile pozitive). Nu legea este aceea care determină și dă conținut libertăților individuale și drepturilor fundamentale, ci invers legitimitatea oricărei legi decurge direct din modul în care libertățile fundamentale, preexistente, fiind darul lui Dumnezeu pentru om sunt reflectate în norma juridică. Apreciem că acesta este un imperativ social pentru a contura în acest fel posibilitatea libertății omului în mediul social. În ipoteza în care libertatea este determinată de lege, înțelegem ca act normativ și nu ca dar al lui Dumnezeu realitatea dominantă în care libertatea se manifestă este neautenticul și constrângerea, deoarece orice lege juridică, prin esența sa, este o formă de limitare și de restrângere sau condiționare, într-un cuvânt de constrângere a libertății omului. Mai mult fără acceptarea ontologică a preexistenței libertății și implicit al libertății de conștiință ca daruri ale lui Dumnezeu se ajunge la interpretări juridice contrare naturii divine a libertății, cum ar fi îndepărtarea icoanelor și simbolurilor religioase ortodoxe din școală sau o înțelegere la fel de eronată a toleranței, cu aceiași consecință a minimalizării sau chiar anulării manifestărilor de credință ortodoxe a celor credincioși sub pretextul juridic fals că pot fi ofensatoare pentru atei sau pentru cei de altă credință.

Toleranța este o însușire importantă a manifestărilor de conștiință în spațiul public. Dar mai înainte de a fi consacrată juridic adevărata

semnificație a toleranței este legată de conștiință ca dar a lui Dumnezeu. Toleranța este o trăsătură importantă a poporului român și mai ales a ortodocșilor. Toleranța semnifică printre altele, coexistență în diversitate, blândețe, o atitudine înțelegătoare, de compătimire și ajutor față de neputințele de tot felul ale oamenilor. Dar, a fi tolerant nu înseamnă a renunța la credința ortodoxă a strămoșilor tăi, la valorile și manifestările spirituale ale ortodoxiei, la valorile și tradițiile existențiale ale poporului român. În lipsa recunoașterii și respectării sensurilor ortodoxe ale adevăratei toleranțe, soluțiile juridice sau normative care s-au impus în unele cazuri în legătură cu libertatea de conștiință sunt lipsite de autenticitate, noi am spune absurde și contrare vieții noastre ortodoxe. Nu dorim să insistăm acum asupra acestui aspect, dar considerăm că sunt semnificative cuvintele vrednicului de pomenire, Patriarhul Miron Cristea: „Nu uita că porunca creștină este să iubești pe aproapele ca pe tine însuși. Aceasta nu însemnează că pe tine însuși să te neglijezi, să nu te aperi de cei care ca niște lipitori, îți sug vлага, să le cedezi vatra și pământul, să-ți părăsești căminul, să-ți corcești limba, să-ți înveninezi sufletul, să-ți lepezi comorile sufletului, iubirea de patrie, de tron, de credință, de datini și de propria-ți viață națională cu toate ale ei.”⁶

3. Conștiința – abordare interdisciplinară (juridic, sociologice, psihologice)

Din nefericire, în societatea de astăzi din ce în ce mai secularizată și dominată de un umanism raționalizat care îl refuză pe Hristos, acțiunile unor politicieni, soluțiile juridice sau chiar faptele săvârșite în numele unei false toleranțe și a libertății de conștiință denaturată de la sensurile profunde conferite de revelația supranaturală dăruită de Dumnezeu omului, reprezintă atitudini și manifestări tot mai aprige împotriva creștinismului și creștinilor și mai ales împotriva ortodocșilor și ortodoxiei. Cât de actuale sunt cuvintele Mântuitorului: „Și veți fi urâți de toți pentru numele Meu; iar cel ce va răbda până la sfârșit, acela se va mântui” (Matei 10:22). Mesajul Sfântului Apostol Pavel este cât se poate de actual pentru creștinii care suferă din cauza manifestărilor politice sau juridice anticreștine și antiortodoxe: „De aceea mă bucur în slăbiciuni, în

⁶ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Predica de pe Munte*, Editura, Credința strămoșească, Episcopia Buzăului, 2010, p. 265.

defăimări, în nevoi, în prigoniri, în strâmtorări pentru Hristos, căci, când sunt slab, atunci sunt tare” (Corintieni II, 10).

Dar și în aceste situații, de multe ori tragice, adevărații creștini nu renunța la demnitatea de fiu al lui Dumnezeu după, har și la libertatea întru Hristos.

Se poate spune că într-o astfel de ipoteză poate să se manifeste și o contradicție distructivă între lege în înțelesul ei juridic și libertatea omului, inclusiv libertatea conștiinței. Dacă se ajunge la situația în care legea este o construcție care reflectă drepturile naturale preexistente ale omului, atunci se poate vorbi de o libertate autentică, garantată prin actul normativ și nu construită de norma juridică. Este demn de subliniat faptul că în instrumentele juridice universale, clasice, privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în mod obișnuit există formula potrivit căruia „statele *recunosc* drepturi și libertăți fundamentale”, prin urmare nu le construiesc normativ și nu le impun ca un dat juridic. Aceasta nu este numai o simplă formulă juridică, ci exprimă un gând fundamental al caracterului derivat al legii din valori existențiale fundamentale anterioare, am spune noi, inclusiv din adevăruri de credință.

Există o contradicție unilaterală, cum ar spune Constantin Noica, între lege și libertate, dacă acceptăm ideea caracterului derivat al legii față de valorile libertății. Astfel, *legea nu poate contrazice libertatea omului, dar libertatea omului poate contrazice legea.*

Oamenii politici de astăzi, mulți dintre juriști, făuritorii de legi, cei care aplică legea, trăiesc în iluzia că sunt creatorii libertății inclusiv în forma libertății de conștiință. Se consideră greșit că forma juridică a drepturilor omului este libertatea omului ca trăsătură a ființei sale. Așa se explică denaturările grave de la sensurile firești ale drepturilor omului și se consideră că acestea ar forma o nouă religie.

Incontestabil, consacrarea și garantarea drepturilor omului și libertăților fundamentale ale omului prin constituții și alte instrumente juridice inclusiv internaționale reprezintă o realitate importantă a democrației contemporane, o afirmare sigură în plan juridic a valorii omului ca persoană liberă în mediul social.

Din perspectivă psihologică, **conștiința** poate fi definită ca fiind totul (psihologia fără inconștient) sau nimic (psihologia fără conștiință). Dintr-un termen esențial la debutul psihologiei științifice, conștiința s-a transformat într-un termen ignorat timp de mai bine de 70 de ani.

„Conștiința a fost eliminată din psihologia științifică și a revenit în prim-plan numai în ultimii ani, după șapte decenii de exil.”⁷ Este meritul lui Piaget de a-i fi redat statutul științific de prim rang⁸. Astăzi termenul de „conștiință” și problematica fascinantă a conștiinței fac obiectul predilect al „științelor spiritului”, al psihologiei cognitive și al neuroștiințelor.

Dificultatea definirii conștiinței provine din faptul că ea este pură subiectivitate, din faptul că se manifestă în experiențele personale, nefiind, de regulă, accesibilă altuia. Conștiința este „locul senzațiilor și al percepțiilor noastre, realitatea subiectivă a acestora, materia primă a vieții noastre psihice: ea organizează datele simțurilor, ne situează în timp și spațiu, este cunoașterea a ceea ce însoțește activitatea spiritului”⁹. Definiția lui Sillamy, deși reușește să surprindă unele elemente esențiale ale naturii și funcțiilor conștiinței, sugerează cu mai mare acuitate întrebarea „Ce înseamnă a fi conștient?”. În vederea clasificării ei argumentate, o scurtă incursiune în istoria psihologiei poate fi instructivă. După opinia psihologilor români, în definirea conștiinței au fost parcurse trei mari etape: prima se înscrie în intervalul de la începuturile psihologiei științifice și până prin anii '30; a doua cuprinde perioada anilor '40-'60; a treia începe cu anii '70 și continuă până în zilele noastre.

Etimologia cuvântului (con-scientia: con-science; so-znanie) demonstrează că organizarea conștientă este o reproducere cu știință, în care individul dispune de o serie de informații, ce pot fi utilizate în vederea descifrării, înțelegerii și interpretării unui nou obiect, fenomen, eveniment. Sub raport psihologic, omul își dă seama de „ceva” anume și îl reproduce în subiectivitatea sa sub formă de imagini, noțiuni, impresii. În virtutea experienței anterioare obiectul are un ecou informațional în subiect, în sensul că este conștientizat aproape imediat. Conștiința presupune includerea particularului în general și identificarea generalului în particular.

Conștiința este nivelul psihic superior de reflectare a realității caracteristic doar omului și nu în toate cazurile Conștiința este forma cea mai superioară de reflectare psihologică, este rezultatul condițiilor social-istorice de formare a omului în cadrul activității de muncă, care se află

7 Bernard J. Baars, *A Cognitive Theory of Consciousness*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998, p. 48.

8 Jean Piaget, *La Prise de Conscience*, Presses Universitaires de France, Paris, 1974, p. 182.

9 Norbert Sillamy. *Dictionnaire encyclopédique de psychologie*, Bordas Edition, Paris, 1980, p. 264.

permanent în comunicare (cu ajutorul limbajului) cu alți oameni. În acest sens conștiința este „un produs social”. Omul este unicul dintre ființe, care este capabil de autoanaliză, autocontrol și autoapreciere. Aptitudinea de a se reflecta pe sine însăși în complexul activității vitale este aptitudinea de a fi conștient de sine.

Reflectarea relațiilor sociale de către om se numește conștiință socială. Conștiința socială se prezintă sub două forme fundamentale: ideologică și psihologică.

Frecvent se spune că specificul psihicului uman este apariția conștiinței. Dar există două feluri de conștiință:

- conștiința implicită – primitivă, nediferențiată, care există și la animalele superioare;
- conștiința reflexivă – conștiința de sine, de „eu”, într-adevăr specific umană.

Conștiința de sine (explicită) e precedată de „sentimentul de sine”, stare confuză, dinaintea momentului, când persoana va judeca, va aprecia modul său de existență. La baza evoluției conștiinței stă formarea treptată a unei scheme corporale și a unei imagini a propriului corp. Prin sistematizarea reflecțiilor asupra fenomenului de conștiință și a definițiilor diverse date acestuia se pun în evidență, implicit sau explicit, și funcțiile conștiinței:

- + funcția de semnificare sau de cunoaștere;
- + funcția de relație;
- + funcția de sinteză;
- + funcția de autosupraveghere;
- + funcția de adaptare;
- + funcția reglatorie (de autoreglaj voluntar);
- + funcția informațional-cognitivă;
- + funcția de orientare spre scop;
- + funcția anticipativ-predictivă;
- + funcția creativ-proiectivă;
- + funcția finalistă.

Henri Ey (1900-1977) savant francez, teoretician al conștiinței, oferă în două dintre lucrările sale *Conștiința*¹⁰ și *Manual de psihiatrie*¹¹ o concepție profundă referitoare la conștiință.

10 Henri Ey, *Conștiința*, Editura Stiintifica si enciclopedica, Bucuresti, 1983.

11 Henri Ey, Paul Bernard, Charles Brisset, *Manuel de psychiatrie*, Masson Edition, Paris, 1967.

A fi conștient ar fi un atribut distribuit tuturor aspectelor vieții psihice sau doar unora dintre acestea.

Savantul francez propune o definiție complexă a conștiinței, asigurând astfel unitatea și totodată eterogenitatea fenomenelor de conștiință. „A fi conștient înseamnă a trăi particularitatea experienței proprii, transformând-o în universalitatea științei ei. Cu alte cuvinte, conștiința trebuie descrisă ca o structură complexă, ca organizare a vieții de relație a subiectului cu alții și cu lumea.” El demonstrează că „a fi conștient înseamnă a dispune de un model personal al lumii”. Așadar, individul își încorporează un model al lumii în care sunt incluse propriile sale experiențe și de care el dispune, în mod liber, ca persoană. În sfârșit, fiind consecvenți ai unui punct de vedere mai vechi exprimat în manualul de psihologie, este preferabil să definim conștiința ca „o formă supremă de organizare psihică, prin care se realizează integrarea activ-subiectivă a tuturor fenomenelor vieții psihice și care facilitează raportarea / adaptarea continuă a individului la mediul natural și social”¹².

Prin această definiție cercetătorii au dorit să specifice că sfera conștiinței nu se suprapune peste sfera psihicului; conștiința este doar „o parte” a psihicului, desigur, cea mai importantă. În al doilea rând, a fost subliniată funcția generală a conștiinței (integrarea activ-subiectivă), în fine, precizăm finalitatea conștiinței (adaptarea la mediu). Printr-o asemenea formulare s-a realizat un acord cu unele puncte de vedere foarte recente.

Formele conștiinței sociale reflectă diferite laturi a vieții sociale și se deosebesc prin obiectul care îl reflectă, modalitatea cum reflectă, particularitățile dezvoltării lor, rolul și funcțiile lor sociale. Formele conștiinței sociale includ în sine următoarele componente: relații (politice, juridice, morale ș.a.), activitate (politică, juridică, religioasă ș.a.) și idei și teorii (politice, juridice, morale ș.a.). Primele (relațiile și activitatea) sunt latura obiectivă, iar ideile și teoriile – latura subiectivă a conștiinței.

La formele conștiinței sociale se referă politica, dreptul, morala, religia, arta, știința și filosofia.

Politica este sfera activității claselor și grupurilor sociale referitor la cucerirea, menținerea și folosirea puterii de stat. Conștiința politică este totalitatea de concepții și teorii privind organizarea și conducerea societății, natura și rolul puterii de stat, relațiile dintre clase și grupuri sociale

---

12 Henri Ey, *Conștiința*, p. 71, 82.

referitor la realizarea intereselor lor. Politica este expresia concentrată a economiei, a intereselor economice a grupurilor sociale și partidelor politice. Pentru a realiza interesele economice ele trebuie să pună mâna pe puterea de stat. Interesele economice la urma urmei se manifestă ca cauza socială a activității politice.

Dreptul este totalitatea de norme și legi juridice ce reglementează relațiile dintre indivizi, relațiile dintre individ și colectivitate, dintre diferite instituții sociale. El este determinat de orânduirea economică a societății, structura ei social-politică. Marxismul definea dreptul ca voința clasei dominante ridicată la rang de lege. Conștiința juridică este totalitatea de concepții și teorii referitor la orânduirea de drept existentă, la normele și legile juridice, la ceea ce este drept sau nedrept, legal sau ilegal, echitate sau inechitate. Dreptul ca și politica are caracter de clasă, el consolidează și protejează acele relații sociale și modele de comportament ce corespund intereselor anumitor clase.

Morala este totalitatea de reguli și norme ce reglementează comportamentul oamenilor în viața lor personală și socială, ea reflectă realitatea prin noțiunile de bine și rău. Conștiința morală – latura subiectivă a moralei (spre deosebire de activitatea și relațiile morale, ce reprezintă latura obiectivă a moralității) care prezintă totalitatea de idei, noțiuni și principii morale ce formează idealul moral. Conștiința morală reflectă activitatea și relațiile morale, ce se formează în procesul vieții sociale, formulează principiile și cerințele care au un caracter normativ și reglementează comportamentul oamenilor. Conștiința morală este cunoașterea valorilor morale, datoriilor și modului cum trebuie să le îndeplinim. Ea este capacitatea de a promulga, impune și sancționa legile morale. Conștiința morală poate fi privită ca vocea conștiinței. În structura conștiinței morale deosebim următoarele componente: norme, reguli, principii, orientări valorice morale, motivarea, aprecierea și autoaprecierea, conștiința de sine și datorია.

Arta – una dintre formele conștiinței sociale; o reflectare a realității prin imagini concret-senzoriale; formă specifică de activitate, în procesul căreia se creează imagini artistice și se personifică atitudinea estetică a omului față de lume; unul dintre procedeele principale de însușire estetică a lumii. Obiectul artei este întreaga realitate cu calitățile și însușirile ei estetice. Forma specifică de reflectare a realității este imaginea artistică, care exprimă existența prin prisma patimilor și emoțiilor umane. Arta este modul de generalizare a realității într-o formă concret-senzorială

spre deosebire de știință, care o generalizează în noțiuni abstracte și legi. Fiind o reflectare a realității arta posedă o independență relativă față de ea. Conținutul artei se constituie din idei și sentimente, ideile exprimate în arte sunt pătrunse de simțuri, iar simțurile sunt conștientizate. De aceea arta acordă o influență mare asupra oamenilor, în societate îndeplinește mai multe funcții, principalele dintre care sunt funcția estetică, funcția de cunoaștere și cea educativă. Realizând funcția estetică arta creează idealul în corespundere cu care oamenii apreciază fenomenele din viață ca frumoase sau urâte, tragice sau comice, mărețe sau josnice ș.a. Imaginile artistice joacă un mare rol cognoscibil. Influențând gândurile și simțurile, logica și emoțiile, concepția și perceperea lumii de către om, arta schimbă în întregime atitudinea omului față de lume.

Știința – sferă a activității umane, scopul căreia este studierea obiectelor și proceselor naturii și societății, una dintre formele conștiinței sociale. Noțiunea de știință include în sine atât activitatea de obținere a cunoștințelor noi, cât și rezultatul acestei activități – suma cunoștințelor științifice obținute la momentul dat ce formează tabloul științific al lumii. Termenul de știință se utilizează de asemenea pentru marcarea unor branșe separate ale cunoașterii științifice. Știința ca producere de cunoștințe prezintă în sine o formă specifică de activitate. Dacă în producția materială cunoștințele se utilizează în calitate de mijloace de creștere a productivității muncii, apoi în știință cunoștințele se capătă sub formă de descrieri teoretice, rapoarte ale datelor experimentale, formulele unui preparat oarecare – toate acestea formează scopul implicit al științei.

Un caracter complex conține interconexiunea dintre știință și filosofie ca forme specifice ale conștiinței sociale. Filosofia din totdeauna îndeplinește în raport cu știința funcții de metodologie a cunoașterii și interpretarea conceptuală a rezultatelor ei. Pe filosofie și știința le unește tendința de construire a cunoștințelor într-o formă teoretică, de dovadă logică a concluziilor lor. Autenticitatea cunoștințelor științifice se determină nu numai prin lipsa contradicțiilor logice, ci, în primul rând, prin verificarea obligatorie în practică – în cadrul observării și experimentului științific. Formulând legile obiective ale fenomenelor ea le exprimă în noțiuni și scheme, care trebuie să corespundă realității. Știința reflectă realitatea prin noțiunea de adevăr.

Toate formele conștiinței sociale interacționează unele cu altele, au un caracter sistemic. Unele forme (politică, dreptul) sunt nemijlocit

legate cu viața materială și relațiile economice a societății. Altele (morală, arta, filosofia) se găsesc mai departe, acționează intermediar asupra relațiilor materiale. Morala, arta, religia se manifestă mai mult la nivelul conștiinței obișnuite, filosofia și știința – mai mult la nivelul conștiinței teoretice. Politica, dreptul, morală reflectă relațiile dintre oameni, arta, știința – relațiile dintre subiect și obiect. Studiind conștiința socială putem evidenția conștiința de masă și opinia publică.

Conștiința de masă – totalitatea de cunoștințe, reprezentări, norme, valori a unei mase de indivizi ce se formează în procesul comunicării și activității comune între ei. Ea se formează ca rezultat a conștiinței obișnuite și cunoștințelor teoretice. Conștiința de masă se deosebește de conștiința socială care este totalitatea cunoștințelor indivizilor din trecut, prezent și viitor, totalitatea cunoștințelor din diferite domenii ce reflectă existența socială. Conștiința de masă este un caz particular a conștiinței sociale, este conștiința de facto, conștiința anumitor mase, pe când conștiința socială are un caracter general uman, este totalitatea ideilor. Conștiința de masă nu e ceva omogen, este o mulțime de diferite concepții, viziuni, atitudini despre diverse probleme și aspecte a vieții sociale. Ea poate fi caracterizată după diferite criterii, componente, probleme, în dependență de subiecții acestei conștiințe (mase, grupuri, comunități, clase). Conștiința de masă poartă amprenta societății respective, a caracteristicilor ei social-economice, culturale, politice, naționale ș.a. Ea nu se limitează numai la societatea dată, la epoca contemporană, ci depășește cadrul lor. Conștiința de masă poate fi studiată prin opinia publică.

Opinia publică – totalitatea de concepții, viziuni, reprezentări și aprecieri a diferitor evenimente și fapte a realității de către masele populare. Ea este un mod specific de existență a conștiinței sociale, este conștiința în acțiune, conștiința funcționând. Subiectul sunt diferite grupuri de oameni, inclusiv colective de muncă, uniunii profesionale, comunități social-demografice, teritoriale, naționale, clase și societatea în întregime. Conținutul principal al opiniei publice este informația și cunoștințele despre fapte, evenimente, fenomene și procese care au devenit în centrul atenției publice. Pe baza acestor cunoștințe se formează latura apreciativă a opiniei publice, în care se exprimă părerea, poziția maselor, acceptarea ori respingerea, confirmarea ori blamarea anumitor acte, evenimente, comportări. În ea intră și componentul volutiv care o caracterizează ca o activitate spiritual-practică. Opinia publică joacă un rol foarte important

în viața societății, deoarece este un fel de auto-control, formulează și include norme și principii a comportamentului și activității sociale, îndeplinește funcția reglementativă și educativă. Opinia publică se studiază prin diferite sondaje sociologice și se formulează de obicei prin media statistică.

Concluzii

Din cele expuse, ne asumăm și mărturisim adevărul privitor la libertatea religioasă ca fiind cea care tutelează libertățile omului contemporan. Așadar, libertatea de expresie/exprimare, libertatea de conștiință, libertățile socio-economice și cele politice își au legitimitatea dar și fundamentul în libertatea religioasă ca dar neprețuit al Sfintei Treimi pentru noi.

Libertatea autentică se dobândește în Hristos Domnul, iar libertatea în Hristos înseamnă o dezrobire față de patimile din om. Libertatea față de patimă înseamnă despățimirea omului ca primă etapă a desăvârșirii creștine și a dobândirii mântuirii în Hristos. Înțelegerea autentică creștină a libertății se vedește în cuvintele: „Robește-mă, Doamne, ca să mă simt liber.”

Falsa libertate apare odată cu procesul decreștinării omului. Avem exemplul de falsă libertate în manifestarea agresivă, intolerantă și anti creștină a ceea ce numim corectitudine politică.

Libertatea religioasă nu este autonomă, ci ea trăiește în comuniune desăvârșită cu adevărul revelat care este Dumnezeu, Sfânta Treime. În sistemul axiologic creștin putem vorbi de o inter-condiționalitate între Adevăr și Libertate. Omul liber este rodul lucrării Duhului Sfânt în creație acum și în veșnicie. Libertatea în Hristos înseamnă transformarea/transfigurarea omului în „Ebed Iahve”. Parafrazându-l pe Schleimecher, libertatea este cu adevărat opusul păcatului.

Conștiința din perspectiva revelației creștine este glasul lui Dumnezeu din om și aceasta se poate manifesta deplin doar dacă este liberă. Relația firească și autentică a conștiinței omului cu libertatea religioasă conduce la dimensiunea libertății de conștiință care se descoperă ca fiind darul special al Creatorului pentru om. Dacă libertatea și conștiința fac parte din ceea ce numim „Chipul lui Dumnezeu din om”, putem înțelege cât este de importantă dimensiunea libertății de conștiință în efortul omului de a dobândi mântuirea veșnică în comuniune cu Sfânta Treime.

Bibliografie selectivă

- ✦ Baars, Bernard J., *A Cognitive Theory of Consciousness*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- ✦ Behr, Edward, *O Americă înfricoșătoare*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 328
- ✦ Ey, Henri, *Conștiința*, Editura Stiintifica si enciclopedica, Bucuresti, 1983
- ✦ Ey, Henri; Bernard, Paul; Brisset, Charles, *Manuel de psychiatrie*, Masson Edition, Paris, 1967.
- ✦ Mantzaridis, Georgios, *Mărturia Ortodoxiei în epoca noastră*, în vol. *Globalizare și universalitate*, trad. Pr. prof. dr. Vasile Răducă, Ed. Bizantină, Buc. 2002.
- ✦ Piaget, Jean, *La Prise de Conscience*, Presses Universitaires de France, Paris, 1974.
- ✦ Plămădeală, Antonie, *Tatăl nostru. Nu suntem singuri*, Editura Sofia București, 2016.
- ✦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, "Key aspects of the Freedom of Conscience", în *Jurnalul Libertății de Conștiință - Supliment (Journal for Freedom of Conscience)*, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat (eds.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2016, pp. 30-37.
- ✦ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Predica de pe Munte*, Editura, Credința strămoșească, Episcopia Buzăului, 2010.
- ✦ Sillamy, Norbert, *Dictionnaire encyclopédique de psychologie*, Bordas Edition, Paris, 1980.
- ✦ Stăniloae, Dumitru, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*, Editura Deisis, Sibiu, 2003.